

УДК[930.253:356.15](477-25)"1941"

© **Олександр БІЛОУС,**
© **Валентина СМІРНОВА**

КИЇВСЬКИЙ МІСЬКИЙ ПАРТИЗАНСЬКИЙ ЗАГІН «ПЕРЕМОГА АБО СМЕРТЬ»: ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ, БОЙОВИЙ ШЛЯХ, ПАМ'ЯТЬ

На основі архівних матеріалів та музейних документів висвітлено діяльність Київського міського партизанського загону «Перемога або смерть» під час Київської оборонної операції. Розкрито окремі сторінки з історії партизанської війни в регіоні у період оборонних боїв 1941 р. Проаналізовано ефективність взаємодії частин Червоної армії та партизанів на початковому етапі війни. Окреслено напрями збереження пам'яті учасників одного з перших партизанських загонів України доби німецько-радянської війни.

Ключові слова: Київська оборонна операція, партизанський загін «Перемога або смерть», С.П. Осечкін.

Серед найперших партизанських загонів, що розпочали бойову діяльність в Україні влітку 1941 р., прийнято вважати ті, що були сформовані в період Київської оборонної операції, зокрема Київський міський партизанський загін «Перемога або смерть», партизанський загін Подільського району Києва, партизанський загін ім. Київського обкому комсомолу, 1-й, 2-й, 3-й партизанські полки НКВС і 1-й Сталінський партизанський загін. Про них ідеться чи не в усіх наукових виданнях радянської та пострадянської доби, у яких висвітлюються оборонні бої на київському напрямі, однак слід визнати, що ця інформація подається здебільшого побіжно або дотично в контексті діяльності радянських військових формувань Південно-Західного фронту або 4-го Управління НКВС. Загалом для повноцінного дослідження історії формування та бойової діяльності перших радянських українських партизанів документальна джерелознавча база є недостатньою.

Чи не найяскравіший тому приклад – висвітлення діяльності загону «Перемога або смерть». Маємо зазначити, що, на жаль, матеріали зі штабної документації цього загону не збереглися. У фондах ЦДАВО України, ЦДАГО України та Державного архіву м. Києва представлені фактично лише свідоцтва про діяльність загону, що були зібрані співробітниками Комісії з історії Вітчизняної війни в організаторському відділі Київського міськкому КП(б)У, а також у сільських радах Вищедубечанського,

Баришівського, Бориспільського, Бородянського, Броварського та Димерського районів у 1945 – 1946 рр. Характерно, що звіт «Про бойову діяльність партизанського загону «Перемога або смерть», а також списки особового складу (далеко неповні) – без дати і підписів, протоколи про затвердження цього звіту (від 27 серпня і 10 жовтня 1945 р.) – виключно у вигляді витягів. Немає підписів і під тими характеристиками, що були складені на більш ніж десять колишніх бійців загону у зв'язку із нагородженням медалями «Партизану Вітчизняної війни» (1946 р.). Крім того, переважна більшість цих документальних матеріалів дублюються примірниками або представлені копіями.

За таких умов досить доречними є сімнадцять комплексів персональних матеріалів його бійців та командирів, що представлені у фондозбірні Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 років» (загальна кількість персональних матеріалів у фондозбірні складає понад 70 одиниць музейних предметів), які проливають світло на деякі аспекти дослідження. Характерно, що більшість із них мають маркування «МПУ» (республіканська виставка «Партизани України в боротьбі проти німецько-фашистських загарбників», 1946 – 1950 рр.), тобто були зібрані невдовзі по закінченні війни по свіжих слідах подій. За характером матеріалу – це переважно портретні або групові фото (довоєнні або повоєнні), посвідчення до урядових нагород, партизанські квитки (1940 – 1970-х рр.). Безперечно, особливо цінними для дослідників є письмові спогади О.П. Носевича – колишнього заступника начальника боєпостачання, а також саморобна книжка-автобіографія Я.П. Сольського – колишнього розвідника загону [14; 14]. За об'ємом та змістовністю ці спогади дуже різняться: якщо перший автор, за великим рахунком, склав їх «на замовлення» республіканської партизанської виставки, то для другого це радше відверта сповідь, що була викликана внутрішньою потребою згадати про найголовніше з пережитого, особливо в роки воєнного лихоліття. Нині особисті спогади Я.П. Сольського – найпотужніше альтернативне джерело з історії Київського міського партизанського загону. Аби наблизитися до розуміння достовірної історії загону «Перемога або смерть», бажано залучити всі найцікавіші й найзмістовніші матеріали з відповідних архівних першоджерел, фондів матеріалів, а також історичну та мемуарну літературу.

Треба зазначити, що за радянської доби навіть у фундаментальних історичних працях траплялися досить суттєві неточності стосовно початку створення Київського міського загону «Перемога або смерть». Наприклад, у праці «Народна війна в тилу фашистських окупантів» автори вказують, що цей загін був сформований у Харкові, а далі діяв на території Київської області; у монографії Ю.І. Зінченка «Бойова взаємодія партизанів з частинами Червоної Армії на Україні» йдеться про Подільський район м. Києва [7, 227 – 228; 2, 35].

Цікаво, що у звіті Ленінського райкому КП(б)У м. Києва вказується, що загін «Перемога або смерть» був створений 4 липня 1941 р. по закінченні зборів міського комсомольського активу [4, 83]. Зовсім інакше представлена інформація у звіті «Про бойову діяльність партизанського загону «Перемога або смерть», тим більше, що вона підтверджується спогадами учасників подій [17].

Найімовірніше, ідея про необхідність створення міського партизанського загону «Перемога або смерть» вперше прозвучала на міських партійних зборах, що відбулися 7 липня 1941 р. Як відомо, напередодні було оприлюднено текст звернення Президії Верховної Ради УРСР, РНК УРСР та ЦК КП(б)У до українського народу, у якому з посиланням на традиції українських партизанів містився заклик «створювати кінні та піші партизанські загони, диверсійні групи для боротьби з частинами армії противника, зриву всіх заходів окупантів» [13, 67 – 69].

10 липня о 10-й годині ранку у приміщенні міської ради розпочалося зібрання активу Київського обкому та міськкому КП(б)У, на якому й було затверджено рішення про створення загону «Перемога або смерть». Кураторство було покладено на І.М. Попова – заступника голови виконкому Київської міської ради, начальника МППО; В.С. Поліщука – заступника голови виконкому міської ради; В.І. Аладіна – завідувача організаційно-інструкторського відділу Київського міськкому КП(б)У. Командиром загону було призначено С.П. Осечкіна [15].

Запис добровольців розпочався того самого дня, 10 липня 1941 р.: у приміщенні міськради, а також на Новотверській, 14 (нині П. Лумумби) та в районі Володимирської гірки [15].

З «Об'єктивних даних на члена ВКП(б) С.П. Осечкіна», що були складені в організаційно-інструкторському відділі Київського міськкому партії (25 грудня 1945 р.), нам відомі головні віхи його цікавої біографії: народився в 1897 р. у Києві, працював робітником на залізниці (Курська область, Російська Федерація), слюсарем на будівництві залізничного мосту в Черкасах, Тульського збройового заводу (Російська Федерація), на будівництві залізничного мосту в Симбірську (Ульяновськ, Російська Федерація), у 1915 – 1917 рр. служив ротним телеграфістом у Російській імператорській армії (Сибірський військовий округ); під час громадянської війни – військовий комісар бронепотяга, у 1920-х рр. – управляючий республіканського інституту проектування машинобудівних заводів, із 1936 р. – директор контори «Укрпостачмаслопром» Наркомату сільського господарства УРСР [9].

Відомо, що серед командного складу зі спеціальною військовою освітою та бойовим досвідом був лише комдив у запасі інвалід II групи О.Г. Калінін, 1888 р.н., учасник Першої світової (кавалер Георгіївських хрестів I, II, III, IV ст.) та громадянської воєн, випускник Вищої тактичної стрілецької школи ім. III Інтернаціоналу, командир 168-ї стрілецької бригади 6-ї стрілецької дивізії Московського військового округу (1933 р.). 10 липня його призначили заступником командира загону «Перемога або смерть», а через кілька тижнів потому доручили організувати та очолити загін ім. Київського обкому комсомолу. У загоні С.П. Осечкіна його посада не відновлювалася.

Про першого комісара загону С.І. Гончара даних немає, тому ми не знаємо, чому його невдовзі було звільнено з цієї посади. 3 серпня 1941 р. комісаром «Перемоги...» став Г.П. Карнаух, 1905 р.н., секретар Уманського міськкому КП(б)У. Його партійна кар'єра розпочалася на рідній Вінниччині, а вже під час строкової служби в Українському військовому окрузі наприкінці 1920-х рр. він закінчив курси політпрацівників і був обраний секретарем партійного бюро кавалерійського ескадрону.

Цікаво, що начальником штабу загону відповідно до спеціального розпорядження Київського обласного військкомату було призначено лейтенанта (старшого лейтенанта) В. Воїнова (на жаль, автобіографічних даних про нього немає). Редакцію газети «Перемога за нами» при штабі загону очолив Й. Шапіро, студент Київського державного університету [17, 28].

До рядового складу загону «Перемога або смерть» входили робітники заводу «Арсенал», колишні партизани громадянської війни, червоногвардійці, комсомольці та інтелігенція київських підприємств й установ» [17, 28]. Серед учасників громадянської війни та робітників заводу «Арсенал» відзначимо О.П. Носевича (1893 р.н.), О.П. Тищенка (1890 р.н.) та А.І. Цимбалюка (рік народження невідомий, учасник Першої світової війни, кавалер Георгіївського хреста I, II, III, IV ст.). Комсомольцями були Є.Б. Гегеля (1921 р.н.) – студент Київського електротехнічного інституту; Я.П. Сольський (1923 р.н.) – студент Київського технологічного інституту; В.І. Андреев (1924 р.н.) – випускник однієї з київських загальноосвітніх шкіл та його брат М.І. Андреев (1922 р.н.) – слюсар-інструментальник Київської ТЕС-1. Зазначимо, що у загін разом із молодшими братами записався Ф.І. Андреев (1911 р.н.) – робітник Київської ватноткацької фабрики, депутат Петровської районної профспілки (він не підлягав військовій мобілізації за станом здоров'я). Донька О.П. Тищенка К.О. Тищенко (1920 р.н.) до вступу в загін працювала в Жовтневій лікарні, а його дружина К.С. Тищенко (1902 р.н.) була домогосподаркою.

На момент виходу з Києва загін «Перемога або смерть» нараховував 150 бійців, які були озброєні гвинтівками, ручними гранатами, кулеметами «Максим», мали мінно-підривні засоби, засоби телефонного зв'язку; крім цього, у різних районах Київської області були створені партизанські бази із продовольством, військовим спорядженням та зброєю [17, 29].

На початку створення загону його структура нагадувала стрілецьку роту: командування загону, три стрілецькі взводи, кулеметний взвод, взвод розвідки й зв'язку, медично-санітарне відділення. Проте досвід перших боїв із противником, що здійснювалися спільно із загонами народного ополчення у передмісті Києва, переконав С.П. Осечкіна та його командирів у необхідності проведення переформування складу загону. Починаючи із серпня 1941 р., до кожного із трьох взводів було додано окремі ланки з розформованих взводів кулеметників, розвідки й зв'язку, деякі зміни торкнулися й медично-санітарного відділення. У результаті було сформовано три бойові групи, які могли вільно маневрувати, оперативно завдавати ударів по ворогу одночасно в кількох місцях. Крім того, у кожній із подібних бойових груп були організовані окремі оперативні підрозділи. Про це, зокрема, згадує і Я.П. Сольський: «Бойові завдання виконувалися не завжди повним складом загону. Для виконання деяких завдань направлявся командир групи з 5 – 6 бійцями, інших – 10 – 15, третіх – 40 – 50, а для виконання особливо важливих – увесь склад загону, включаючи командира й комісара» [14, 58].

Можна припустити, що з кінця липня і на початку серпня, коли загін був передислокований у Димерський район Київської області, його діями активно опікувалися в оперативному відділі штабу Південно-Західного фронту.

Уперше партизани загону відзначилися в бою, що стався 7 серпня 1941 р. в районі с. Савенки (нині Вишгородського району). Тоді вони розгромили ворожий кінний обоз, який рухався в бік с. Гаврилівка (нині Вишгородського району), убили 17 вояків противника, захопили чотири підводи з набоями та бойовим спорядженням [8, 133; 17, 32]. Після першого успіху на командування загону було покладено завдання: для перешкоджання руху ворожих військ розпочати диверсійну діяльність на автошляхах Чорнобиль – Київ, Чорнобиль – Остер – Чернігів.

Бойовий досвід нагромаджувався поступово і досить вдало. Так, 17 серпня 3-тя бойова група під командуванням Т.К. Коваленка, здійснюючи розвідницьку діяльність у районі с. Мироцьке (нині Києво-Святошинського району), настовхнула на німецьких парашутистів. Двох ворожих солдатів було убито, п'ятьох узято в полон [8, 133].

22 серпня 1941 р. неподалік с-ща Немішаєве та Кичеєвих дач (нині смт Ворзель) відбувся черговий бій між партизанами і німецькою військовою частиною, проте сили були нерівні. Від прямого мінометного вогню загинули командир 1-ї бойової групи О.П. Тищенко та кулеметниця Г. Зуєва. Як згадував Я.П. Сольський: «Бій тягнувся з обіду до пізнього вечора. І це нас, до речі, і врятувало. Темрява і пожежа якогось сараю на краю села. Це дало можливість відступити. Ми навіть зупинились у якомусь селі, щоб перепочити, але німці не дали можливості нам це робити. Вони переслідували нас дуже довго» [14, 18 – 20].

Цікаво, що у центральній республіканській і київській пресі саме цей бій партизанського загону «Перемога або смерть» послужив сюжетом чергової пропагандистської байки. За нею ворог зазнав значних втрат – аж 300 убитих солдатів і офіцерів (і це без поранених), а також два спалених німецьких панцерники, а ще – «німецький кавалерійський загін у 700 шабель, який відступив» [12].

Уже наступного дня, 23 серпня 1941 р., партизани здійснили напад на німецький кавалерійський роз'їзд. Під час бою було вбито 15 німецьких солдатів [16, 33]. Того ж таки дня 1-ю та 2-ю бойовими групами було організовано зухвалий напад на ворожий підрозділ, що рухався дорогою неподалік від с. Блиставиця (нині Бородянського району), 19 гітлерівців було вбито, а трьох узято в полон [17, 33].

Останні бої значно позначилися на боєздатності партизанського загону «Перемога або смерть», з боку противника було зроблено кілька спроб оточення й ліквідації партизанів, тому останні були змушені маневрувати, ухиляючись від відкритого бою з ворогом.

Зі спогадів Я.П. Сольського: «Протягом дня ми подолали понад 50 км у спеку та при повному обмундируванні. При цьому, якщо мати на увазі, що в загоні були літні люди, жінки та дівчата, то такі марш-переходи були неймовірно важкими» [14, 59].

Намагаючись відірватися від переслідування, у ніч проти 27 серпня 1941 р. загін форсував Дніпро в районі с. Козаровичі (нині Вишгородського району) і вийшов на лівобережну частину Вищедубечанського району.

Тут потрібно зазначити, що партизани загону «Перемога або смерть» застосували тактику дрібних армійських диверсійних груп. Переходячи лінію фронту, вони

знаходилися на окупованій території не більше кількох днів і після здійснення вдалих акцій поверталися для доозброєння. Далі передавали поранених у госпіталі і запасалися харчами. Так, 27 серпня після подібного чергового доозброєння партизани здійснили напад на ворожий гарнізон у с. Виповзів (нині Козелецького району Чернігівської області), а наступного дня розгромили підрозділ противника, який відпочивав у переліску неподалік від с. Жукин (нині Вишгородського району).

Як зазначено у монографії «Нескорена земля Київська», під час взаємодії партизанів із регулярною армією, яка тривала до 10 вересня 1941 р., «партизанами було проведено близько 20 бойових операцій, унаслідок яких ворогові було завдано відчутних втрат» [8, 134]. Автори цієї монографії наводять дані про втрати живої сили противника та його матеріальної частини за цей період, однак, на нашу думку, вони не завжди відповідають дійсності й тому не заслуговують на увагу.

Коли з кінця серпня на початку вересня 1941 р. розпочався найбільш складний і драматичний період оборони столиці України, на партизанський загін «Перемога або смерть» було покладено відповідальність за виведення окремих радянських військових підрозділів із ворожого оточення. Начальник оперативного відділу Південно-Західного фронту полковник І.Х. Баграмян особисто контролював виконання цих завдань.

Як і у звіті «Про бойову діяльність партизанського загону «Перемога або смерть», так і в історичній літературі серед операцій, спрямованих на виведення радянських бойових одиниць із ворожого оточення, прийнято особливо відзначати ту, що була здійснена 10 вересня 1941 р. у районі с. Ошитки (територія нинішнього Вишгородського району, село у 1962 р. затоплене). Тоді в результаті розгрому ворожого гарнізону було виведено з оточення батальйон 102-го стрілецького полку 41-ї стрілецької дивізії 6-го стрілецького корпусу 26-ї армії (деякі дослідники бойового шляху партизанського загону «Перемога або смерть» помилково вказують на 101-й стрілецький полк, хоч військовий підрозділ під таким номером у обороні Києва участі не брав [14, 62; 8, 134]).

13 вересня, взаємодіючи з частинами 27-го стрілецького корпусу 37-ї армії та 41-ї стрілецької дивізії 26-ї армії Південно-Західного фронту, партизани взяли участь у знищенні повітряного десанту противника на лівому березі р. Десни, а після успішного виконання цього завдання, відійшли в район Остра (Чернігівська область).

Про те, що партизанський загін «Перемога або смерть» зумів уже зажити неабиякої слави не лише серед бійців Південно-Західного фронту, а й серед учасників руху Опору й місцевого населення, свідчать цікаві спостереження в мемуарах Г.О. Збанацького. У вересні 1941 р. майбутній Герой Радянського Союзу командував невеличкою партизанською групою, що діяла в Остерському районі.

«На підступі до партизанських баз, – згадував Г.О. Збанацький, – нас нагло оточили якісь незнайомці у напіввійськовому одязі. Мовчки скрутили руки, зав'язали очі й повели кудись у нетрі. Ми заздалегідь уже прощалися з життям... Коли розв'язали очі, першим, кого побачив, був С. Грищенко. Розвалившись, він лежав на брезенті, а біля нього сидів по-турецькому, схрестивши ноги, велетень у ременях – густа борода лопатою на красивому, мужньому обличчі. Це був Осечкін, людина

вольова і призвичаєна до партизанського життя, мені здалось, що він тільки й знає воювати. Загін Осечкіна був уже обстріляний, звик до партизанської боротьби. «Не перший місяць плутаємо у прифронтовій зоні. Йдемо то поперед ворожих військ, то в їхніх тилах», – розповідав спокійно і ніби неохоче Осечкін. Видно, бойова діяльність стала для нього буденною справою. – Нападаємо на те, що заблукається на дорогах та в лісах, що виявиться по наших зубах. І тоді спуску не даємо...». Слухав розповідь Осечкіна, а сам думав: чи то партизанська справа плутатись під ногами у регулярних військ, які ведуть смертельний бій з регулярними частинами ворога? Чи не опинилися вони в становищі шматка заліза між ковадлом і молотом? Значно пізніше я зрозумів, що в тактиці Осечкіна закладались принципи рейдування партизанських загонів. На жаль, у тих перевагах, якими користувалися бійці Осечкіна, таїлась і небезпека, бо закінчилась діяльність цього славного загону трагедією» [1, 32 – 33].

Важко не погодитися із цими спостереженнями та оцінками, особливо у контексті останніх тижнів участі партизанів загону «Перемога або смерть» у Київській оборонній операції 1941 р.

У цей час загін, будучи підпорядкований штабу 5-ї армії Південно-Західного фронту, мав організувати диверсії на залізничній магістралі Київ – Ніжин – Конотоп. Однак через надмірне скупчення ворожих сил виконати це завдання не вдалося. Партизани були змушені відійти на південь від Остра в район Баришівки (Київщина).

Автори «Нескореної землі Київської» зазначають, що партизани під командуванням С.П. Осечкіна з 15 до 18 вересня підірвали залізничний міст на р. Трубіж [8, 134]. Між тим, на залізничній ділянці Київ – Ніжин такий міст є лише в районі с. Заворичі (нині Броварського району) і він знаходиться надто далеко від тогочасного району дій партизанів С.П. Осечкіна. Значно ближче до епіцентру боротьби партизанів загону «Перемога або смерть» знаходилося с. Рогозів (нині Бориспільського району) [14, 64]. Достовірно відомо, що 19 вересня 1941 р. загін вів важкі бої в передмісті Борисполя та с. Іванкова (нині Бориспільського району). А як бути із тим фактом, що в с. Рогозів немає ні річки, ні залізниці? Архівні першоджерела відсутні, отже, можна тільки припустити, що район дій партизанів у другій декаді вересня, а значить, підриг залізничного мосту на річці Трубіж, міг відбутися лише в районі Баришівки на залізничній ділянці Київ – Лубни.

20 вересня в результаті нічного бою у районі с. Скопинці (нині Броварського району) було підпалено 4 танки, знищено 10 гітлерівців, звільнено табір, де перебували цивільні та радянські військовополонені.

23 вересня 1941 р. неподалік від Баришівки загін розділився на дві групи: перша, рухаючись у бік с. Селичівка (нині Баришівського району), вступила в бій із противником, проте після тривалого мінометного обстрілу 12 бійців, що залишилися живими, змушені були відійти в бік с. Борщева (нині Баришівського району), друга, об'єднавшись напередодні із групою оточенців, провела вдалий бій у Березані. Наступного дня, 24 вересня 1941 р., війська противника з Березані були повністю витіснені в бік Яготина. Відхід гітлерівців був надто поспішним, бо на місцевій залізничній станції вони змушені були залишити ешелон з полоненими радянськими бійцями.

Загалом у ці вересневі дні загін зріс більше ніж утричі. До його складу увійшли військовополонені, а також військовослужбовці й моряки Дніпровської військової флотилії. Мабуть, командування загону мало сподівання, що такою величезною кількістю (майже 600 бійців) буде легше прокладати собі шлях на схід, однак вирватися з ворожого кільця партизанам так і не вдалося. Партизани загону, потрапивши в «мішок», не мали можливості перегрупуватися. Їхня тактика, що приносила ефективність у взаємодії з регулярними армійськими частинами, виявилася слабкою у самостійній діяльності. Боротьба у глибокому тилу потребувала спеціальних знань та навичок, створення агентурної мережі, а також справжньої матеріальної бази, однак нічого цього не було навіть у планах партизанів.

Останній бій із противником відбувся в ніч проти 26 вересня 1941 р., коли загін перейшов на х. Шевченка (неподалік Яготина). Противник повів наступ із трьох боків, а з четвертого «східного», там, де закінчувалося болото «Супій» (північно-західна частина Яготина), було встановлено кулемети. У нерівному бою загинуло близько 400 бійців загону [8, 135]. Від розриву німецької ручної гранати загинув і командир загону С.П. Осечкін.

За час свого бойового шляху партизанський загін «Перемога або смерть» пройшов із боями із заходу на схід значну частину Київщини. Загалом із середини липня до кінця вересня 1941 р. його партизанами було проведено понад 30 боїв із противником, виведено з ворожого оточення два батальйони та проведено три операції з прикриття відходу частин Червоної армії, відбито і звільнено понад 260 радянських військовополонених [17, 40].

Історія зберегла деякі відомості про партизанів, що залишилися живими. Серед тих, хто врятувався під час останнього бою, був і комісар загону Г.П. Карнаух. Підлікувавшись у місцевих мешканців, наприкінці 1941 р. він зумів перейти лінію фронту. Перебував у резерві ЦК КП(б)У. Із січня до жовтня 1943 р. за рішенням ЦК ВКП(б) працював у складі радянської дипломатичної місії в Ірані [18, 22].

До 15 вересня 1941 р. брала участь у бойових операціях загону й А.П. Штакіна – колишня медсестра Київського інституту переливання крові. У роки нацистської окупації вона виконувала окремі відповідальні доручення підпільної організації київського заводу «Ленінська кузня».

Із грудня 1941 р. до кінця вересня 1943 р. до складу диверсійної групи підпільної комсомольської організації Сталінського району входив також і М.І. Андреев.

Учасником антинацистського підпілля в Києві став О.П. Носевич, а на Київщині відзначився Є.Б. Гегеля. У листопаді 1943 р. він добровільно пішов на фронт. Учасник визволення Правобережної України, боїв на території Румунії, Угорщини. Важко поранений під час Будапештської наступальної операції.

Продовжили збройну боротьбу з ворогом у складі інших партизанських формувань С.І. Гончар та М.П. Чугуєв. С.І. Гончар восени 1941 р. зумів дістатися родичів на Вінниччині. Брав участь у місцевому підпіллі, у 1943 р. – зв'язковий партизанської кавалерійської бригади ім. В.І. Леніна, 2-ї партизанської бригади ім. Й.В. Сталіна Вінницької області. М.П. Чугуєв був зв'язковим одного з партизанських загонів Київщини.

Я.П. Сольський був поранений 24 вересня 1941 р. у бою під с. Березань (Київщина). Проїшов кілька пересильних таборів. Перебував у Дарницькому таборі для радянських військовополонених. Утік у грудні 1941 р. під час етапування. Повернувшись на рідну Вінниччину, працював механіком на залізниці у с. Вінницькі Хутори. Заарештований за підозру в організації саботажу (грудень 1943 р.). В'язень гітлерівського табору для цивільних у Вінниці. Утік. Призваний до лав Червоної армії в березні 1944 р., воював санінструктором роти автоматників у складі 13-ї армії 1-го Українського фронту. Важко поранений у бою на Сандомирському плацдармі в липні 1944 р. По війні закінчив Вінницький державний медичний інститут. Доктор медичних наук, професор, академік АН НАН України, академік Нью-Йоркської Академії медичних наук. Десятки років працював у Київському інституті педіатрії, акушерства і гінекології, на відповідальних посадах у Міністерстві охорони здоров'я України. У 1990 – 2000-х рр. входив до складу президії Київської міської організації ветеранів війни. Багато зробив для увічнення пам'яті про партизанів загону «Перемога або смерть». При цьому зазначимо, Я.П. Сольський був записаний до складу загону з першого дня його існування, проте його прізвища немає в жодному зі списків особового складу (вище згадувалося, що вони далеко не повні). Мабуть, саме тому медалью «Партизану Вітчизняної війни» II ст. був нагороджений лише в 1970-ті рр.

Орденами Вітчизняної війни II ст. у 1946 р. були нагороджені М.І. Андреев, В.І. Андреев (посмертно), Т.К. Коваленко, О.П. Носевич, С.П. Осечкін (посмертно), О.П. Тищенко (посмертно). Того самого року більше десяти колишніх партизанів загону були удостоєні медалі «Партизану Вітчизняної війни» I або II ст., ще кілька ветеранів партизанського руху отримали такі нагороди до 30-річчя початку Великої Вітчизняної війни, серед них К.С. Тищенко та Я.П. Сольський.

За клопотанням колишніх партизанів загону й родичів загиблих у 1952 р. у с. Кулябівка (нині Яготинського району) було споруджено пам'ятник С.П. Осечкіну та покладено меморіальні плити на братську могилу партизанів, які загинули в бою 26 вересня 1941 р.

На честь партизанів загону «Перемога або смерть» у 1984 р. на території заводу «Арсенал» відкрито пам'ятник; а в 1973 р. на вулиці П. Лумумби, буд. 14/21 – меморіальну дошку.

І нині головною проблемою залишається встановлення прізвищ усіх загиблих партизанів Київського міського партизанського загону. Відтак, на нашу думку, останню крапку в дослідженні за цією тематикою ставити ще зарано.

Джерела та література:

1. Збанацький Ю.О. *Ми – не з легенди / Ю.О. Збанацький.* – К.: Український письменник, 1995. – 687 с.
2. Зинченко Ю.И. *Боевое взаимодействие партизан с частями Красной Армии на Украине. 1941 – 1944 / Ю.И. Зинченко.* – К.: Наукова думка, 1982. – 188 с.

3. *Історія міст і сіл Української РСР. В 26 т. / [голов. ред. кол.: Тронько П.Т. (голова) та ін.]. – К.: Голов. ред. Україн. Рад. Енцикл., 1967 – 1989. Київ / [ред. кол.: Бойченко В.О. (голова) та ін.]. – 1968. – 588 с.*
4. *Киевщина в годы Великой Отечественной войны. 1941 – 1945. Сборник документов и материалов / Сост.: Ф.И. Ильин, М.А. Коломойский, О.С. Кременчугская-Мурай и др. – К.: Областное книжно-газетное изд-во, 1963. – 736 с.*
5. *Комуніст. – 1941. – 23 липня. – № 174.*
6. *Комуніст. – 1941. – 10 вересня.*
7. *Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине. 1941 – 1944: у 2 кн. / Институт истории партии при ЦК Компартии Украины – филиал Института марксизма-ленинизма при ЦК КПСС и Института истории АН УССР. – К.: Наукова думка, 1985. – Кн. 2. – 432 с.*
8. *Непокоренная земля Киевская: Из истории всенародной борьбы в тылу врага 1941 – 1944 / Авт. коллектив: В.Н. Немятый (руководитель), Д.Г. Григорович, О.С. Кременчугская и др.; Редкол.: Л.И. Павленко (председатель) и др. – К.: Политиздат Украины, 1985. – 251 с.*
9. *Дані об'єктивні на члена ВКП (б) Осечкіна Сергія Павловича (копія) // Фонди МКНМІВВВ. – НД-29195.*
10. *Подвиг на віки: Книга Пам'яті України – місто-герой Київ / Редакційна колегія Тимчик А.І. (голова) та ін. – К.: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України», 2000. – 912 с.*
11. *Пролетарська правда. – 1941. – 16 вересня. – № 224 (5933).*
12. *Советская Украина. – 1941. – 10 сентября.*
13. *Советская Украина в годы Великой Отечественной войны 1941 – 1945 гг. Документы и материалы. В трех томах. Т. 1.: Украинская ССР в первый период Великой Отечественной войны (22 июня 1941 г. – 18 ноября 1942 г.). – К.: Наукова думка. – 1980. – 556 с.*
14. *Сольський Я.П. Круті дороги до Храму (автобіографічний нарис) / Я.П. Сольський. – К.: [б.в.], 2002. – 286 с.*
15. *Спогади О.П. Носевича. 1946 // Фонди МКНМІВВВ. – КН-19487. – Л-1980.*
16. *Українська РСР у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу 1941 – 1945 рр. У трьох томах. Т. 1.: Радянська Україна в період відбиття віроломного нападу фашистської Німеччини на СРСР і підготовки умов для корінного перелому у війні (червень 1941 р. – листопад 1942 р.). – К.: Політвидав України, 1967. – 558 с.*
17. *ЦДАВО України. – Ф. 4620. – Оп. 3. – Спр. 112. Звіт керівництва загону про діяльність партизанського загону «Перемога або смерть», випуски газет загону, підтвердження очевидців про бойову діяльність партизанів. – 63 арк.*
18. *ЦДАГО України. – Ф. 62. – Оп. 4. – Спр. 262. Облікова справа Київського партизанського загону «Перемога або смерть» під командуванням С.П. Осечкіна. – 65 арк.*

© Александр БИЛОУС,
© Валентина СМЕРНОВА

КИЕВСКИЙ ГОРОДСКОЙ ПАРТИЗАНСКИЙ ОТРЯД «ПОБЕДА ИЛИ СМЕРТЬ»: ИСТОРИЯ ФОРМИРОВАНИЯ, БОЕВОЙ ПУТЬ, ПАМЯТЬ

На основе архивных материалов и музейных документов отражена деятельность Киевского городского партизанского отряда «Победа или смерть» во время Киевской оборонительной операции. Раскрыты отдельные страницы истории партизанской войны в регионе в период оборонительных боев 1941 г. Проанализирована эффективность взаимодействия частей Красной армии и партизан на начальном этапе войны. Определены направления сохранения памяти участников одного из первых партизанских отрядов Украины периода немецко-советской войны.

Ключевые слова: Киевская оборонительная операция, партизанский отряд «Победа или смерть», С.П. Осечкин.

© Olexander BILOUS,
© Valentyna SMIRNOVA

THE KYIV CITY GUERRILLA GROUP “VICTORY OR DEATH”: HISTORY OF FORMATION, BATTLE WAY, MEMORY

Based on archival materials and museum documents was shown activity of the Kyiv city guerrilla group “Victory or Death” during the Kiev defensive operation.

Kyiv city guerrilla group “Victory or Death” began the activity on July, 10 in 1941, when on collection of asset of Kyiv to the regional and city committees of the Communist Party of Ukraine was approved the decision to create it. The commander of the newly established formation was appointed S.P. Osyechkin. In the moment of exit from Kyiv the group “Victory or death” counted 150 fighters, and for period of activity quantity of him fighters grew more than three times. Especially rich were the last day of activity when the guerrillas joined surrounded Red Army men and sailors of the Dnieper flotilla. At the beginning of the activity the group structurally reminded the rifle company and was executed as follows: command of group, three rifle platoons, machine-gun platoon, the platoon reconnaissance and communications, medical and sanitary department.

To the partisans of “Victory or death” was not peculiar tactics of most guerrilla forces of Ukraine, that envisaged a permanent stay in the enemy rear. They have been used tactics inherent small army reconnaissance and sabotage groups. Soldiers of group penetrating through the enemy lines in occupied territory were not more than a few days, and after a series of successful actions back to the location of the Red Army, for provide more armaments, transmission the wounded to hospitals, replenish food base.

The first considerable battle operation of guerrilla group "Victory or death" was the battle, what happened on August, 7 in 1941 in the district of village Savenky (now Vyshgorodskiy region). The last was in the night on September, 26 in 1941, near Yahotyn, in the district of village Shevchenkove, where basic part of group was surrounded and destroyed by an opponent.

Despite the defeat, guerrilla group "Victory or Death" more fulfilled placed before him combat missions, namely: the destruction nearest enemy rear, help the Red Army, agitation and propaganda of the existing political system. But tactics that bring efficiency in conjunction with regular army units, was ineffective in independent wrestling. To fight in the rear needed new knowledge and skills, secret-service and material resources, but they were not provided for the possible future activity of the guerrillas. Dependence on Soviet military units, and main absence of tactical ability of giving orders to numerous subdivision in the conditions of occupation became or by not main reasons of destruction of guerrilla group "Victory or death".

Despite the defeat group the large number of soldiers managed to not only stay alive, but also to escape from enemy captivity. Most of them joined the Resistance movement in Nazi-occupied Ukraine.

After the war, at the request of former guerrilla fighters and relatives of those killed in 1952 in the village Kulyabivka (now Yahotynskiy district) was built the monument to S.P. Osyechkin and was put memorial plate on mass grave guerrillas killed in battle on September, 26 in 1941.

In the Kiev in the honour the guerrilla group in 1973 was opened a memorial plate on the street P. Lumumba, 14/21, and in 1984 on the territory of factory "Arsenal" was built the monument.

But whether a not main problem to this day remains establishment names of all the killed guerrilla of the Kyiv city guerrilla group "Victory or death". Consequently, to our opinion, last point in research on this subjects to put too early.

Keywords: *the Kiev defensive operation, the Kyiv guerrilla group "Victory or Death", S.P. Osyechkin.*